

BO'LAJAK MUSIQA O'QITUVCHILARIDA MUSIQIY-RITMIK HARAKATLAR KOMPONENTLARINI PEDOGOGIK YONDASHUV ASOSIDA SHAKLLANTIRISH METODIKASI

Shodiyeva Oygul

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti

“San’atshunoslik” kafedrasi o’qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15244980>

Annotatsiya: Musiqiy ritmik harakatlarni shakllantirishning ahamiyati, uning o’quvchilar uchun pedagogik va estetik tarbiyadagi o’rni muhokama qilinadi. Bundan tashqari, o’qituvchilarning ritmik harakatlarni ta’lim jarayonida qanday qilib muvaffaqiyatli amalga oshirishi mumkinligi bo’yicha amaliy tavsiyalar beriladi.

Kalit so’zlar: emotsional rivojlanishi, estetik tarbiya, muvozanat va koordinatsiya, motorik ko’nikma, sotsial ko’nikma, harakat koordinatsiyasi, jismoniy ko’nikmalarni rivojlantirish, ijtimoiy ko’nikmalar, ritm sezgisi.

Musiqiy ta’lim bolalar va yoshlar uchun muhim sanaladi, chunki ularning emotsional rivojlanishi, estetik tarbiyasi va jamoada ishlash ko’nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o’ynaydi. Ayniqsa, musiqiy ritmik harakatlar maktabgacha ta’lim va boshlang’ich sinf o’quvchilari uchun ijtimoiy va jismoniy rivojlanish jihatidan muhim. Shu bois bo’ljak o’qituvchilarni musiqiy ritmik harakatlarni shakllantirish va o’rgatishga tayyorlash juda muhimdir. Musiqiy ritmik harakatlar ta’lim jarayonida o’quvchilarga ko’p jihatdan yordam beradi:

- **Emotsional rivojlanish:** Musiqiy ritmik harakatlar orqali bolalar o’z his-tuyg’ularini ifoda etishga va o’zlarini his qilishga imkon yaratadi.
- **Jismoniy ko’nikmalarni rivojlantirish:** Harakatlar orqali bolalarda tana nazorat qilish, muvozanat va koordinatsiya rivojlanadi.
- **Ijtimoiy ko’nikmalar:** Jamoa bilan birga ishlash va ijodiy jarayonda ishtirok etish, bolalarning ijtimoiy qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Shunday ekan, musiqiy-ritmik harakatlar bolalarni hotirasini ayniqsa boshlang’ich sinf o’quvchilari biz bilamizki ular juda o’yinqaroq yana fikrlari tarqoqdirlar shuning uchun ham ular bilan har qanday dars davomida ritmik harakatlar bajarish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Bu bilan biz nafaqat bolalarning fikrini balki uzatilgan ma’lumotlarimiz hotirasida uzoq vaqt damomida saqlashlariga ham olib kelamiz. Sinfda 25-30 o’quvchi bo’lsa xar xil sharoit va xar hil muhitdan bolalar darsga kirib keladilar ular bilan dars 45 minut samarasiz ketishiga yo’l qo’ymayman desangiz albatta ular bilan musiqiy-ritmik harakat bajartiring. 45-minut dars samarasiz ketmasligi uchun 5-minut vaqtingizdan voz kechib ular bilan musiqiy ritmik harakatlar bajaring. Shunda o’qituvchiga bo’lgan qarashlari fanga bergan mehrlari sizni yana jo’shqinlantiradi. Agar sizda musiqa qo’yishning iloji bo’lmasa shery tarzda ham o’tkazishingiz mumkin. Biz bilamizki, yangi O’zbekiston yoshlari ilmga chanqoq va ularni ona vatanga sadoqat ruhini ham o’stirishimizni ko’rishimiz mumkin bo’ladi. Musiy ritmik harakat qilgan farzandlarda mehr muhabbat kuchli bo’ladi.

Musiqaga asoslangan ritmik harakatlar o’quvchilarning jismoniy va ruhiy rivojlanishida muhim rol o’ynaydi. Bu harakatlar turli yoshdagi o’quvchilar uchun moslashtirilgan bo’lib, ularning tanasini yaxshiroq boshqarish, moslashuvchanlikni oshirish va umumiy motorik ko’nikmalarini rivojlantirish imkonini beradi. Buning natijasida o’quvchilar o’z tanalarini

yaxshiroq his qilishadi, muvozanat va koordinatsiyalari rivojlanadi, bu esa boshqa jismoniy mashg'ulotlarda va kundalik hayotda ham qo'l keladi.

Shuningdek, musiqaga asoslangan ritmik harakatlar stressni kamaytirish va o'z- o'zini ifoda qilish imkoniyatini beradi. Musiqaning takrorlanadigan ohanglari va temp o'zgarishlari bola psixikasini tinchlantirishi, ularni o'z his-tuyg'ularini yaxshiroq boshqarishga o'rgatishi mumkin. Bu jarayon ijtimoiy ko'nikmalar rivojiga ham yordam beradi, chunki jamoaviy mashg'ulotlarda ishtirok etish, guruh bilan harakatlanish o'quvchilarda hamkorlik qilish va o'zaro yordam ko'rsatish qobiliyatini rivojlantiradi.

Ritmik harakatlar, ayniqsa, bolalarning musiqaga nisbatan qiziqishini kuchaytiradi va ularning san'atga bo'lgan ishtiyoqini oshiradi. Bu esa, keyinchalik musiqiy va san'atga oid faoliyatlarga qiziqish bildirishiga turtki bo'lib, ularning o'ziga ishonchini va ijodkorligini oshirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli, musiqaga asoslangan ritmik harakatlarni o'quv dasturlariga kiritish ularning jismoniy, aqliy va ruhiy taraqqiyotiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Musiqiy-ritmik harakatlar komponentlari pedagogik yondashuvda juda muhim ahamiyatga ega. Ushbu yondashuvda quyidagi asosiy jihatlar ko'rib chiqilishi mumkin: Musiqiy ta'lim: Musiqiy-ritmik harakatlar yordamida bolalarning musiqiy ta'limini rivojlantirish. Bu, avvalambor, musiqani tinglash, tushunish va ifodalash imkoniyatlarini yaratadi. Ritmik harakatlar bolalarda ritm sezgisini shakllantirishga yordam beradi. Bu, ularning harakat koordinatsiyasini va jismoniy rivojlanishini ham qo'llab-quvvatlaydi. Musiqiy-ritmik harakatlar orqali bolalar ijodiy fikrlashni, o'z his-tuyg'ularini ifodalashni o'rganadilar. Bu jarayon ularning shaxsiy rivojlanishiga katta yordam beradi. Guruhda musiqiy-ritmik harakatlar bajarish bolalarni bir-biri bilan muloqot qilishga, jamoaviy ishga o'rganishga yordam beradi. Bu, o'z navbatida, ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantiradi.

Bolalar birgalikda musiqiy harakatlar bajarish orqali jamoaviy ishni o'rganadilar, bu esa ularning sotsial ko'nikmalarini oshiradi.

Ritmik harakatlar bolalarda ritm sezgisini shakllantirishga yordam beradi. Bu, ularning harakat koordinatsiyasini va jismoniy rivojlanishini ham qo'llab-quvvatlaydi. Musiqiy-ritmik harakatlar orqali bolalar ijodiy fikrlashni, o'z his-tuyg'ularini ifodalashni o'rganadilar. Bu jarayon ularning shaxsiy rivojlanishiga katta yordam beradi.

Biz bilamizki bolalar xar xil erkaliklar tufayli bolalarda ruhiy stresslar paydo bo'ladi. Bundan halos bo'lishda ya'ni bundan halos bo'lishda, bolalar bilan ochiq muloqot qilish, ularning hissiyotlarini tushunish va qo'llab-quvvatlash juda muhimdir. Bolalarga o'z his-tuyg'ularini ifodalash imkoniyatini berish, ularni tinglash va ularga zaruriy xavfsizlik va sevgi tuyg'usini taqdim etish ruhiy stressni kamaytirishda samarali bo'lishi mumkin. Shuningdek, bolalar uchun ijobiy va qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratish, muntazam ravishda o'yinlar va mashg'ulotlar, musiqiy-ritmik harakatlar orqali ularning e'tiborini chalg'itish, jismoniy faoliyatni rag'batlantirish va ijtimoiy muloqotda bo'lishlarini ta'minlash ham muhim ahamiyatga ega.

Bundan tashqari, ota-onalar yoki tarbiyachilar, o'qituvchilar tomonidan to'g'ri model ko'rsatish, stressni boshqarish va salbiy holatlarga qanday munosabatda bo'lishni o'rgatish ham bolalarning ruhiy salomatligini yaxshilashda muhim rol o'ynaydi. Bolalar ruhiy stressdan xalos bo'lishlari uchun ularning hissiy va aqliy holatiga e'tibor qaratish juda muhimdir. Shuning uchun, ular bilan muntazam ravishda samimiy muloqot qilish, hissiyotlarini tushunishga harakat qilish va ularga o'zlarini erkin ifoda etishga imkon berish ya'ni ular yoqtirgan musiqalar orqali birgalikda ritmik harakatlar bajarish kerak. Ota-onalar va tarbiyachilar, o'qituvchiular bolalarga

stressni boshqarish usullarini o'rgatishlari, masalan, chuqur nafas olish, meditatsiya yoki tinchlantiruvchi faoliyatlar orqali stressni kamaytirishlari mumkin. Shuningdek turli xildagi ritmik harakatlar bajarishlari maqsadga muvofiqdirlar.

Markaziy Osiyo, jumladan, O'zbekiston hududida topilgan qoya tosh tasvirlari, arxeologik topilmalar bu yerda raqs san'ati juda qadimiy san'at turi ekanligidan dalolat beradi. Zardushtiylarning muqaddas kitobi «Avesto» davridayoq raqs san'ati shakllanib, xalq va professional raqs – ikki yo'nalishda rivojlanishni boshlagani haqida tarixiy ma'lumotlar mavjud. Shuningdek, turli taraqqiyot bosqichlarida yurtimizda raqs va o'yinlar o'zaro ta'sirlashuvi natijasida «Beshqarsak», «Katta o'yin», «Lazgi», «Kema o'yin», «Ashshadaro» kabi qadimiy o'yinlar vujudga kelgan.

XX asrga kelib, raqs san'ati Buxoro raqsi, Xorazm raqsi, Farg'ona raqsi yo'nalishlarida shakllanib, zamonaviy sahna talablari asosida qayta ishlangan sahnaviy xalq raqsi sifatida rivojlandi. Ushbu yo'nalishlarning har biri asr davomida bir necha tarixiy bosqichni bosib o'tib, o'ziga xos shakl, uslub va mazmunga ega bo'ldi. Bir qator davlat va xalq raqs jamoalari jahon miqyosida tan olindi. O'zbek milliy raqs san'ati tarixan juda katta yo'lni bosib o'tgan bo'lib, uning ildizlari qadimiy xalq o'yin va tomoshalariga borib taqaladi. XX asrga kelib, bu san'at turi o'zining qadimiy an'analari bilan bir qatorda, jahon miqyosida shakllangan yangi tajribalarga asoslangan holda rivojlanish yo'liga o'tdi. Xalqning ko'p yillik milliy raqs san'ati tajribalari yevropacha rusumdagi sahna madaniyati talablari bilan uyg'unlashtirildi. Milliy merosimiz ko'p yillik an'analarni saqlab qolgan holda, yangicha badiiy tamoyillar asosida rivojlanmoqda.

Bugungi kunda milliy raqs san'atimiz o'zining boy tarixiy ildizlari va an'alarini davom ettirgan holda, yangi tajribalar hamda ijodiy yo'nalishlar bilan boyib bormoqda. Ma'lumki, raqs — bu nafaqat san'at turi, balki xalq ruhiyatining, uning dunyoqarashi, urf-odati va hayot tarzining ifodasidir. Raqs orqali insonlar o'z tuyg'ularini, ichki kechinmalarini va quvonchlarini ifoda etadilar. Shu bois, raqs san'ati doimo yangilanib, zamon talablari asosida rivojlanishda davom etmoqda. San'atning rivoji, avvalo, professional kadrlar tayyorlash bilan chambarchas bog'liq. Bunday yuksak malakali mutaxassislarni yetishtirish uchun raqs ta'limini yanada rivojlantirish, uni jahon andozalari darajasiga olib chiqish zarur. Bu boradagi ishlarning dastlabki bosqichida yoshlarda milliy an'alar ruhini shakllantirish, ularni o'zbek raqs merosi, uning tarixi, ildizlari, uslubiy xususiyatlari bilan tanishtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, ustozlardan avlodlarga o'tib kelayotgan raqs asoslari, badiiyat, obrazlilik, xatti-harakatlarning ma'naviy va estetik ma'nosini anglash hissini rivojlantirish lozim.

Bugungi kunda Farg'ona, Xorazm va Buxoro raqs maktablari badiiy uslublari asosida rivojlanib kelayotgan milliy o'zbek raqs san'ati ana shu madaniy merosimizning ajralmas qismidir. Har bir maktab o'ziga xos joziba, xarakter, uslub va tashqi ko'rinishga ega bo'lib, bir-biridan aniq farqlanadi. Jumladan, Buxoro raqsi maktabi boshqa maktablarga nisbatan o'ziga xosligi yuqsak did bilan ajralib turadi. Uning shakllanishi tarixan Buxoro xonligi davri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, raqs harakatlarida og'ir-bosiqlik, viqor, aristokratik holat ustuvorlik qiladi.

Buxoro raqslari keng harakatlar bilan, sokin, ammo boy ma'no yuklangan ifodali xatti-harakatlar orqali ijro etiladi. Raqsda liboslar ham alohida o'rin tutadi — ular tilla rangdagi zardo'zlik san'ati bilan bezatilgan bo'lib, raqsning badiiy estetik qimmatini va sahnadagi ta'sirchanligini yanada oshiradi. Bu raqslarda nafislik, nazokat, ichki teran ma'no mujassam bo'lib, ular orqali tomoshabin o'ziga xos ruhiy zavq va estetik bahra oladi.

Milliy raqs san'atimizning har bir maktabi, shu jumladan, Farg'ona va Xorazm raqslari ham o'ziga xos yondashuvga ega. Farg'ona raqsi nafislik va lirizm bilan ajralib turar ekan, Xorazm raqsi esa kuchli dinamizm, ritm va ifoda kuchi bilan tanilgan. Ana shu maktablar uyg'unligi, ularning boy tajribasi milliy raqs san'atining yanada yuksalishiga zamin yaratmoqda.

Milliy raqs maktablarining yutuqlari nafaqat o'zbek san'ati tarixida, balki jahon madaniy merosi rivojida ham alohida o'rin tutadi. Bu yo'nalishda faoliyat yuritayotgan ustoz san'atkorlar, raqqos va raqqosalar o'zbek raqs san'atining avloddan-avlodga o'tishini, uning asliyatining yo'qolmasligini ta'minlab kelmoqda. Ayniqsa, yoshlarda milliy g'urur va san'atga mehr uyg'otish, ularni bu borada bilimli va malakali mutaxassislar etib yetishtirish dolzarb vazifalardan biridir.

Zamonaviy raqs sahnalari endilikda nafaqat an'anaviy uslub, balki yangi texnologiyalar, yorug'lik effektlari va dramatik qurilmalardan foydalanishni ham talab qilmoqda. Shu sababli, bugungi san'atkor nafaqat raqsni ijro eta olishi, balki uning sahnaviy talqinini, mazmunini, estetik ta'sirini ham chuqur anglaydigan bo'lishi zarur.

Bundan tashqari, xalqaro sahnalarda milliy raqsalarimizni targ'ib qilish, boshqa madaniyat vakillari bilan madaniy almashinuvlar orqali ham tajriba almashish – bugungi kunning dolzarb ehtiyojidir. Shu yo'lda raqs festivallari, tanlovlar, ustoz-shogird an'anasini rivojlantirish, madaniyat va san'at maktablarining faoliyatini yanada mustahkamlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Shubhasiz, o'zbek milliy raqs san'ati o'zining boy tarixi, badiiy chuqurligi va xalqona ruhiyati bilan kelajakda ham xalqimiz madaniy hayotida muhim o'rin egallab boraveradi. Uning zamonaviy talqini esa an'anaviylik va yangilik uyg'unligi asosida yanada boyib, yurtimiz madaniyatining yorqin ifodasi bo'lib qoladi.

Shunday qilib, o'zbek milliy raqs san'ati nafaqat estetik zavq manbai, balki xalqimizning boy ma'naviy va madaniy merosining ajralmas qismidir. U xalqning ruhiy holati, hayot tarzi, dunyoqarashi, quvonch va g'amlarini o'zida mujassam etgan san'at turidir. Har bir raqs harakati, sahnadagi obraz va ifoda o'zbek xalqining ko'p asrlik tarixiy xotirasi, estetik didi va ichki dunyosini namoyon qiladi.

Yosh avlodni ushbu san'atga jalb etish, ularda estetik did, madaniy savodxonlik va milliy o'zlikni anglash tuyg'usini shakllantirish bugungi kunning muhim vazifalaridandir. Shu boisdan raqs ta'lim tizimining yanada takomillashuvi, raqs maktablari faoliyatining qo'llab-quvvatlanishi, ustoz-shogird an'anasi asosida yangi avlod san'atkorlarining yetishib chiqishi davlatimizning madaniy siyosatidagi ustuvor yo'nalishlardan biri bo'lib qolmoqda.

Kelajakda raqs san'atimiz zamonaviy sahna texnologiyalari, jahon miqyosidagi badiiy tendensiyalar bilan uyg'un holda rivojlanib, o'zining noyob milliy xususiyatlarini asrab qolgan holda yanada yuksalishiga shubha yo'q. Milliy an'analar, boy tarixiy tajriba va zamonaviy yondashuvlar uyg'unligida o'zbek raqsi nafaqat mamlakatimiz, balki butun dunyo sahnalarida o'ziga xos ohang va obraz bilan porlayveradi.

References:

Используемая литература:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – T.: "O'zbekiston", NMIU, 2017488 b.

2. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, Demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag'ishlangan Oliy Majlis palatasining qo'shma majlisidagi nutq. – T.: "O'zbekiston", NMIU, 2017y.
3. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash– yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi ma'ruza. 2016- yil 7-dekabr. T.: "O'zbekiston", NMIU, 2017-y.
4. 2017–2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha "Harakatlar strategiyasi". 2017-y.
5. Aydin Yeshimbetova "Xalq saxna raqsini o'qitish uslubiyoti" Fan ziyosi Toshkent 2023yil
6. O.A. Shodiyeva "To'garaklarni tashkil etish" o'quv qo'llanma. SamDU., 2023.
7. Z.K.Fazliyeva "O'zbek raqsini o'rganish uslubiyoti". O'quv qo'llanma. T.: "Musika" nashriyoti, 2020.
8. Sh.Sh.Jalilova. "O'zbek raqsini o'qitish uslubiyoti". o'quv qo'llanma. T.: "Musika" nashriyoti, 2020.
9. O'g'iloy Muxamedova O'zbek raqsini sahnalashtirish amaliyoti. O'quv qo'llanma. Toshkent davlat milliy raqs va xoreografiya oliy maktabi, 2019y.
10. R.Dustmetova N.Abraykulova "Raqs" Darslik. T.: Barkamol fayz media, 2017. 160 bet.
11. L.Avdeyeva "O'zbek milliy raqs tarixidan". O'quv qo'llanma. T., 2001.
12. M.M.Maxmudova "O'zbek raqsini o'qitish uslubiyoti" O'quv qo'llanma. T., "Navro'z" nashriyoti, 2020.